

PAPER DETAILS

TITLE: NECIP CIHANOV'UN ALTINÇEÇ OPERASI ÜZERINE BIR INCELEME

AUTHORS: Amine AYGISTOVA

PAGES: 1-20

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2428123>

NAZİB CİHANOV'UN *ALTINÇEÇ OPERASI* ÜZERİNE BİR İNCELEME

AMİNE AYGİSTOVA*

Öz: Türkiye Cumhuriyeti'nde akademik yönden Kazan Tatarlarının daha çok edebî eserleri incelenmiş ve tanıtılmıştır, müzikal eserleri ise pek bilinmemektedir. Söz konusu eksikliğin giderilmesine katkı sağlamak amacıyla bu çalışmada Kazan Tatarı besteci Nazib Cihanov'un *Altınçeç Operası* incelenmiştir. Söz konusu opera, Tatarların tarihini, kültürünü ve müziğini yansıttığı için incelemeye değerdir. Operayı Tatar kültürü ve müziği açısından önemli kılan sebeplerden biri operanın geleneksel ezgiler kullanılarak yazılmış olmasıdır. Operanın konusunun geçtiği XIII. yüzyıl devri, Moğolların Bulgar devleti ile yaptığı savaşlar ve devletin yıkılarak sonradan Altınordu devletine dönüştüğü zamanlardır. Halk bu opera sayesinde atalarının Bulgar devletinden geldiğini ve Altınordu devletini kurduklarını öğrenmiştir. *Altınçeç Operası*, Tatar kültürünün iki büyük temsilcisi besteci Nazib Cihanov ve şair Musa Celil'in ilk ortak çalışmasıdır. Bir giriş bölümü ve üç perdeden (beş sahne) oluşan operanın ilk gösterimi Haziran 1941 tarihinde Kazan'da gerçekleştirilmiş, D. Sadriciganov tarafından yönetilmiştir. Operanın yeniden gözden geçirilmiş hâli 1944 yılında Kazan'da, 1946'da Ufa'da ve 1948 yılında Almatı'da sahnelenmiştir. 1956 yılında yeniden uyarlanan performans 1957 yılında Moskova'da gösterime girmiştir. Rusça ilk gösterimi *Altın Saçlı Kız* adıyla 30 Kasım 1959'da Kazan'da gerçekleşmiştir. Librettonun temeli birkaç Tatar masalına dayanmaktadır, bunlar *Altınçeç*, *Jik-Mergen* ve *Altın Kanat*'tir. Bu makale ile Kazan Tatarlarının zengin tarihi, medeniyeti ve kültüründen bir kesiti opera eseri ile tanıştırmak amaçlanmıştır. Çalışma, nitel incelemeye tabi tutularak literatür arama, arşiv tarama, doküman analizi ve Kazan Devlet konservatuarı yetkilileriyle şahsi görüşmeler yapılarak oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kazan Tatarları, Nazib Cihanov, Musa Celil, *Altınçeç Operası*, Kazan Tatar Kültürü, Tatar masalları.

A REVIEW ON NAZİB CİHANOV'S *OPERA ALTINCHECH*

Abstract: The literary works of Kazan Tatars have been studied and introduced academically, but their musical works are not well known in Turkey. In order to contribute to the elimination of this deficiency, we will try to analyze the Kazan Tatar composer Nazib Cihanov's Opera Altınchech in our study. The opera is worth analysing

* Öğretim Görevlisi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, aaygistova@hotmail.com, ORCID 0000-0002-7927-0454

(Yazının Geliş Tarihi/Received Date: 14.05.2022, Yazının Kabul Tarihi/Acceptance Date: 06.06.2022)

Doi:10.47089/ıuad.1116755

as it reflects the history, culture and music of the Tatars. One of the reasons that makes the opera important in terms of Tatar culture and music is that it was written using traditional melodies. The era of the opera is 13th century, during when the Mongols fought against the Bulgarian state and the times when the state was destroyed and later turned into the Golden Horde state. Thanks to this opera, the public learned that their ancestors came from the Bulgarian state and that they established the Golden Horde state. Opera Altınchech is the first collaborative work of two great representatives of Tatar culture, composer Nazib Cihanov and poet Musa Celil. The first performance of the opera, which consists of an introduction and three acts (five scenes), was held in Kazan on 24th June 1941, directed by D. Sadrigiganov. A revised version of the opera was staged in Kazan in 1944, in Ufa in 1946, and in Almaty in 1948. The performance, adapted in 1956, was shown in Moscow in 1957. It was shown in Russian for the first time in Kazan on 30 November 1959 under the name of *The Girl with the Golden Hair*. The basis of the libretto is based on several Tatar tales, these are *Altınchech*, *Jik-Mergen* and *Golden Wing*. With this article, it is aimed to introduce a section of the rich history, civilization and culture of the Kazan Tatars by the opera. The study was created by qualitative analysis, literature search, archive scanning, document analysis and personal interviews with Kazan State Conservatory officials.

Keywords: Kazan Tatars, Nazib Cihanov, Musa Celil, Altınçeç Opera, Kazan Tatar Culture, Tatar tales.

1. Giriş

Tataristan, Orta İdil'in kuzeyinde eski SSCB'nin Avrupa bölümünde Kama ve İdil nehirlerinin birleştiği bölgedir. Bugünkü Kazan Tatarları, İdil- Kama Bulgarları ile XIII. yüzyılda Orta Asya'dan bu bölgeye gelen Kıpçak Türklerinin torunlarıdır. Bugün Tataristan Rusya Federasyonu'na bağlı özerk bir Türk cumhuriyetidir (Çolak, Erişim Tarihi: 3.4.2022).

Altınçeç Operası'nı daha iyi anlayabilmek için Tataristan müzik tarihi hakkında kısa bir bilgi vermek uygun olacaktır. Tatar müzik tarihini incelediğimizde ilk olarak Volga Bulgarları ve Altınorda'nın müzik kültürünü ele alınmalıdır. Volga Bulgarları ve Altınorda'da şehir ve köy kültürü olmak üzere iki tip kültür egemenlik göstermiştir. İslam kendini şehir kültüründe daha belirgin hissettirmesine karşın, köylerde çok uzun süre pagan kültürü yaşamaya devam etmiştir. Volga Bulgarları köy nüfusunun çiftçilikle ilgili ayinleri-törenleri yalnızca şarkılardan (*jırlar*) değil atasözleri ve alametlerden (*mekal-sınamılar*), ritüel seslenmelerden (*seren sugular*), kutlamalardan (*telekler*), sihirli sözlerden (*keleu suzlere*), büyülerden (*imtommar*) ve danslardan da oluşur. Günlük hayat, sezonluk periyodikliğiyle yıllık tören ve şarkılarıyla yıllık tarım döngüsüne bağlıdır. Böylelikle Volga Bulgarları köy nüfusunun manevi kültüründe, karakteristik ses semantiğiyle aile içi ve aile dışı olarak kendi şarkı biçimleri oluşmuştur. Kolektif emek kolektif şarkıları (Heterefon) doğurur. Bu törenlerin ve ona eşlik eden şarkıların yankıları günümüzde de Ortodoks Tatarlarda görülmektedir.

İslam, yeni estetik ve düşünsel değerler ileri sürmüştür. Arapça ve Farsça dillerinin öğretilmesine özel önem verilmeye başlanmıştır. Volga Bulgarlarının şehir nüfusu, Müslüman Doğu'nun eserlerini (Rudagi, Firdevsi, Rumi, Sadi, Nevai ve diğerleri) orijinal dillerinde okuyabiliyorlardı. Onların şiirsel yapıları şarkı biçiminde söylenmelerine ve masal biçimde aktarılmasına olanak veriyordu. Kitap yazma işinin gelişimi sonucunda, kitabi anlatımın profesyonel ve folklorik biçimleri; beyitler, münacaatlar; ve şarkı biçiminde o güne kadar ulaşan ünlü kitapların (kitabî destanların) folklorik biçimleri ortaya çıkmıştır.

Şarkının yazılı metninden bağımsız olması, şarkının tipolojisinin oluşmasına ve korunmasına yarayan ritimleri stabil hale getirmiştir. Bütün bunlar, söylenmesini, yaratılmasını ve kavranmasını kolaylaştıran “stislistik kod”un belirleyicisi olan net seslerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Şehir nüfusunun ortak dünya görüşü ve sosyal organizasyonu, Kuran'ın ve diğer ilahi eserleri okumak, dinleme ve kavrama esasına dayalı olduğu ve icra edenle dinleyicinin fonksiyonlarının farklılığını öne çıkardığı için ve ağırlıklı olarak şarkıların solo ve monodik söylenme geleneğini yaratmıştır. İslam öncesi ölçü sistemi olan “*barmak*”ın kullanıldığı “*takmak*” da eski üsluplardan biridir.

Tatar müzik tarihinde bir sonraki dönemde Kazan Hanlığı halk müzik kültüründen söz etmek mümkündür. Kazan Hanlığı halklarının müzik kültürü, köy (pagan) ve şehir (İslam) yaşamlarına uygun olarak, sosyal ve mezhep farklılıklarına göre halk yaratıcılığı ve müzik semantiğinin kendi üslup sistemleriyle gelişmeye devam etmiştir.

Müslüman nüfusun manevi kültüründe birlik yoktur. Ortaçağa ait yazılı kaynakların çoğunda feodal üstünlük işareti olarak orkestraların varlığından bahsedilir ve *birgu*, *kopuz*, *kungaru*, *kuru*, *nay*, *saz*, *zurna*, *ud*, *çeçene* gibi müzik aletlerinin isimleri sayılır. Müslüman Doğu'nun müzik kültüründe olduğu gibi Kazan'da da müziğin halk ve profesyonel olarak farklılaşması net biçimde görülür. Kaynaklarda şarkılar ve şarkıcılar hakkında sık sık yapılan atıflar, o dönemde profesyonel söz sanatın hem vokal hem de enstrümantal bağlamda geliştiğini ortaya koymaktadır. Bu özellikler Kazan Tatarlarının “*Ozın Key*” (uzun ve sürekli şarkı) denilen ve melodisinin lirik entonasyon karakteri taşıyan özgün üslubun yavaş yavaş oluşmasına ön ayak olmuşlardır. Bu üslupla birlikte, şarkıcının yaratıcı hayal dünyasından bağımsız olarak farklı seslerin söylenmesi ve melodik gelişim açısından yeni bir müzik anlayışı gelişmeye başlamıştır.

Kitabi entonasyonda müzikalitenin ritmik ses değişmezliğinin ilkeleri şarkının okunmasında, Kazan Tatarlarında “*mon*” adı verilen ve metnin seslerini vokalize etme becerisi denen bir icra biçimi doğurarak doruk noktasına ulaşır. Bazı şarkıcılar “*mon*” icrasında olağanüstü başarılarla ulaşmışlardır. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. İ. Şakirov, F. Kudaşeva, G. Suleymanova, G. İbuşev gibi şarkıcıların sanatlarında bu özellik rahatlıkla gözlemlenmektedir.

Bir sonraki dönemi XVI-XVIII. yüzyıllarda Tatar halk müziği olarak ele almak mümkündür. Kazan Hanlığı'nın yıkılmasından sonra tatar halkının şehir

kültürü geleneği kısa bir süreliğine sekteye uğramıştır. Kazan'ın bazı sakinleri Kazan dışına çıkmış, bazıları da Mari, Udmurt, Başkır ve diğer illere göç etmişlerdir. Bunun sonucunda Kazan Tatarlarının manevi kültür merkezi, Atnya, Sabı gibi taşradaki yerleşim birimleri olmuştur. Zanaat, ticaret, edebiyat, sanat buralarda gelişmeye devam etmiştir. Bu sürecin ideolojik dayanak noktası, kültürel icra yöntemlerinin korunmasına, folklorik bağlamda ulusal özelliklerin ve diğer biçimlerin saklanıp korunmasına yardım eden din olmuştur.

Hristiyanlaştırma politikalarının uygulamaya konulmasıyla, Tatarlar arasında Altınorda ve Kazan Hanlığı'nın pagan inanışlarını ve manevi kültürünü koruyan köylülerinin geleneğini sürdüren Ortodoks gruplar ortaya çıkar. Ortodoks Tatar halk müziği için ayin geleneği karakteristiktir. Kolektif çok sesli şarkıların ritmik gelişimlerinde entonasyonel spesifik artikülasyonlar ön plana çıkar.

XVIII. yüzyılda “asker” statüsünün kaldırılmasıyla Mişer Tatarlarının ekonomik durumlarındaki keskin çöküş, onları para kazanmak için köylerinin dışında küçük ticaretle uğraşmak zorunda bırakmıştır. Sosyo-ekonomik hayatın özellikleri, müzik stiliğine ve şarkı liriğine damgasını vurur. Şarkıların konuları oldukça gerçekçidir ve novelistik karakter taşırlar. Bazı şarkılar balad türünde dramatik bir hikâyeye anlatırken bazıları sosyal adaletsizlik üzerine düşünceler, kaçakların acı kaderi, tüccarların ve satıcıların ağır yazgıları gibi konuları anlatır.

Meydana gelen sosyal değişimler Kazan Tatarlarının şarkı kültürlerinin gelişim sürecine de yansımıştır. Özellikle şarkı sözleri transformasyona uğramıştır. XVIII. yüzyılda şarkı sözlerinde şehir kültürünün yeniden ortaya çıkışıyla Kazan Tatarlarında iki şarkı üslubu kendini gösterir; ılımlı şarkı (*Salmak koyler*) ve köy şarkıları (*Avıl koyler*).

XIX-XX. yüzyıla gelirken Kazan'ın Tatar kesiminde şehir bahçelerinde, meyhanelerde, çayhanelerde orkestralar ortaya çıkmaya başlamıştır. Müzik kültürünün gelişmesinde Tatar yazarlarıyla Rus aydınlarının katıldığı müzikli edebiyat geceleri özellikle önemli rol oynamıştır.

Müzik bağlamındaki gelişimde Doğu Kulübü, Yeni Kulüp (*Yana Klub*) gibi kulüplerin ortaya çıkması da önemli bir etken olmuştur. Buralarda yalnızca Tatar şarkılarını değil Doğu şarkılarını, Rus klasik ve geleneksel müziği de icra eden enstrümantal gruplar çalardı.

Tatarların kültürel yaşamındaki en önemli olaylardan birisi 1906 yılında kurulan ve bünyesinde kendi enstrümantal orkestrası bulunan Tatar tiyatro grubu “Sayar”ın kurulmasıdır. Bu orkestraya önceleri yalnızca oynanan oyunlarla ilgili müzik yapma hakkı verilmişti.

Kazan'daki müzik kültürünün gelişimi Tatar geleneksel (hem vokal hem enstrümantal) müzik sanatında yeni yönelimlerin oluşmasına yol açar. Görece olarak yalın melodileri, karmaşık olmayan ritimleri bu tarzın geniş halk kitleleri tarafından kolaylıkla kabul edilmelerini ve popüler olmalarını sağlar. Bu tür

eserler günlük yaşamda, topluluklarda, hem solo hem de grup olarak icra edilir. “*Ozin koy*”den farklı olarak bu eserler “*kıska koyler*” (Kısa şarkılar) diye adlandırılır.

Son dönem XX. yüzyılda müzik kültürüdür. Ekim Devriminden sonra koro müziği oldukça yaygınlaşır. Tatar halkının yaşamına sosyalizmin kurulmasını ve Kızıl Ordu’yu öven şarkılar girmeye başlar. O yıllarda şehir geleneksel şarkı sözlerinin ağırlığı azalır; yeni şarkılar yazılmaz ve devrim öncesinde popüler olan geleneksel şarkılar ise aile çevresine sıkışır kalır.

Sanatın politikleşmesi köy şarkı geleneğini de etkiler. 1920’li yılların ikinci yarısından itibaren köy şarkıları (*avıl koyler*), dans takmakları (*biyu takmakları*) gibi tarzların “çağdaştırılması” süreci başlar. Kolhoz çalışmalarının verdiği mutluluk, mutlu hayat, başarıya ulaşan emeğin verdiği gurur, anavatan sevgisi ve benzeri konular şarkılarda belirmeye başlar. Yeni yaşam, çok eski *takmak* tarzını da kullanmaya başlar; geleneksel biçimde oyun eşliliğinde söylenmesinin yanı sıra, neşeli-gülünç sözler de duyulmaya başlanır.

Köy sakinlerinin halk şarkıları yaratıcılığında dönüm noktası 1930’larda ortaya çıkan halay-oyun şarkıları (*Eylen-beylen Uennarı*) olur. İcra tarzı farklı farklıdır; eylen-beylen şarkıları eşliğinde halay, dans şarkıları eşliğinde (*Uen Jırları*) çiftler halinde oynanan oyunlar. Özellikle karşılıklı atışmalar şeklinde söylenen sözleriyle halaylar yaygınlaşır. Eğer ilk sözler sakin bir şekilde icra edilirse buna karşılık gelen sözler daha hızlı söylenir. Şarkı söylenirken yalnızca ortada bulunan çift oynar, diğer kişiler alkış tutarak şarkı söylerler.

Tatarların şarkı geleneğindeki en büyük değişim XX. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşir. Uzun ve zor savaş yıllarından sonra neşeli ve canlı eylen *beylen uennarlar*, *takmaklar*, *avıl koyler* ortaya çıkar. Uzun havalar (*salmak koyler*) ve kısa melodiler (*kıska koyler*) eskisi gibi popülerliklerini korurlar.

Savaş sonrasındaki on yıllarda “ekim-biçim” temalı şarkılar ön plana çıkar. Ancak özellikle bu dönemde, Kazan tatarlarının halk şarkı geleneğinde yeni bir tarz gelişmeye başlar: vals. Bunun temel nedeni de valslerin 1930’larda ve savaş sonrasında Rus şarkı geleneğinde yoğun bir şekilde karşılaşılmıştır. G. Nosov’un “Kıvrıcık Delikanlı” ve M. Blanter’in “Sevdiceğim” gibi şarkılar Tatar yaşamına yoğun bir şekilde girmiştir.

1960’lı yılların başından itibaren hem amatör hem de profesyonel şarkı yazma işi kitlesel bir ivme kazanır, bunda radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının çok hızla yaygınlaşması etkili olur. Bu dönemle birlikte *eylen-beylen uennarı*, *biyu takmakları*, *avıl koylara* gibi folklorik icra biçimleri yavaş yavaş gerilemeye başlar. Folklorik şarkılar, profesyonel müzisyenlerin, kompozitörlerin, şarkıcıların yazdığı şarkılarla ve ozanların şiirlerinin bestelenmesiyle oluşan anonim olmayan şarkılarla iyice azaltılmaya başlar (Tatarskaya narodnaya muzıka, Erişim Tarihi: 5.3.2022).

Folklor ve popüler müzikle birlikte klasik müzik yaygınlaşır ve gelişir. Bu dönemin en önemli isimleri arasında *Altınçeç Operası*'nın bestecisi Nazib Cihanov (1911-1988) da yer alır. Nazib Cihanov besteci, pedagog ve halka mal olmuş bir kişidir. O, yalnızca yarım yüzyıldan fazla sanatsal üretimde bulunmuş biri değil aynı zamanda da en kapsamlı sanatsal mirası bırakan büyük bir bestecidir. Cihanov, Tatar müzik kültürünün çok yönlü ve en üretken ismidir. Tataristan müzik kültürünün günümüzde faaliyetlerini sürdüren hemen hemen bütün kurumları (Kazan Konservatuvarı, Tatar Opera ve Bale Tiyatrosu, Devlet Senfoni Orkestrası, Besteciler Birliği, Konservatuara Bağlı Ortaöğretim Müzik Okulu) ya ortaya çıkışlarını ya da oluşumlarını Nazib'in yaratıcılığının enerjisine borçludur. Cihanov'un Tataristan müzik kültürü üzerindeki etkisi çok güçlüdür ve birçok noktada belirleyici rol oynamıştır.

Altınçeç Operası'nın librettosunu yazan Musa Celil (1906-1944) şair ve Sovyetler Birliği kahramanıdır. 1939-1941 yılları arasında Tatar ASSR Yazarlar Birliği genel sekreterliğini yapmıştır. Tatar Opera Tiyatrosu edebiyat departmanı başkanı olarak çalışmıştır. 1941 yılında Kızıl Orduya alınmıştır. Kıdemli subay olarak Leningrad ve Volhov cephelerinde savaşmış, Otvağa adlı gazetenin muhabirliğini yapmıştır. Faşistlerin eline esir düştükten sonra yoldaşlarıyla beraber yeraltı çalışmalarına önderlik ettiği İdil-Ural birliğine katılmıştır. Antifaşist faaliyetlerinden dolayı Berlin'deki Pletzensee askeri hapishanesinde idam edilmiştir. Sovyetler Birliği'nde vatana ihanetle suçlanmıştır. 1950'li yılların ortalarında şairin esaret sırasında yazdığı *Moabit Defteri* adlı şiirlerin Sovyetler Birliği'nde popüler hale gelmesiyle itibarı iade edilmiştir. Musa Celil'e ölümünden sonra 1956 yılında Sovyetler Birliği Kahramanı unvanı verilmiştir ve 1957 yılında *Moabit Defteri* Lenin Ödülü'ne layık görülmüştür. 1956'dan beri Kazan'daki Tatar Devlet Opera ve Bale Tiyatrosu Musa Celil'in adını taşımaktadır.

2. *Altınçeç Operası*'nın Tarihsel Sürecine Ait Bilgiler

Tataristan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde gösterime giren ilk opera 1925 yılında *Saniye* adlı, ikinci opera ise 1930 yılında sahnelenen *İşçi* adlı operadır. Söz konusu iki opera da rejimin propagandasını yapmak amacıyla yazılmıştır. *Altınçeç Operası* ise halkta milli kimlik uyandırmak amacıyla destanlardan yararlanılarak ve halk müziği kullanılarak ülkede yapılan ilk operadır (Khairutdinov vd, 1970: 288).

Operanın konusunun geçtiği XIII. yüzyıl devri, Moğolların Bulgar devleti ile yaptığı savaşlar ve devletin yıkılarak sonradan Altınordu devletine dönüştüğü zamanlardır. Halk bu opera sayesinde Atalarının Bulgar devletinden geldiğini ve Altınordu devletini kurduklarını öğrenmiştir. Bu operanın akabinde II. Dünya savaşı çıkmış ve bu savaşta milli kimliğe sahip Tatar askerler büyük yararlılıklar göstermişlerdir (Tatarskiy entsiklopedičeskiy slovar, 1999: 703).

Altınçeç Operası, Tatar kültürünün iki büyük temsilcisi besteci Nazib Cihanov ve şair Musa Celil'in ilk ortak çalışmasıdır (Brazhnik, 2019: 128).

Operanın librettosu Musa Celil'in Moskova'daki Tatar Operası'nın edebiyat departmanının başkanı olarak çalıştığı 1930'lu yılların sonunda yazılmıştır. Bu süreçte Celil'in opera sanatının inceliklerini araştırdığı, edebiyat eğitimi aldığı ve Moskova Konservatuarı profesörlerinin derslerine katıldığı bilinmektedir. Operanın konusunu *Altınçeç*, *Jik-Mergen* ve *Altın Kanat* da dâhil olmak üzere çeşitli Tatar halk hikâyelerinden esinlenerek yazmıştır. Librettodan çok etkilenen ünlü besteci Boris Asafyev librettoya bir opera yazmış ancak eseri gösterime koyulmaya uygun görülmemiştir. Nazib Cihanov bu olayı şöyle anlatır:

“1930’lu yıllarda halk cumhuriyetlerinde en zor sahne sanatı türü olan opera üzerine uzmanlaşmış kendi bestecileri henüz yoktu. Halk cumhuriyetleri için operalar üzerinde çalışan Rus besteciler halk melodilerinden de yararlanırlardı. Bunlar genellikle besteciler tarafından ustaca bestelenmiş yalnızca halk şarkılarından oluşan operalar olurdu. Fakat Asafyev bu yolu izlemeyi tercih etmedi. Tatar melodi yapısı üzerine bir süre incelemeler yaptıktan sonra Altınçeç Operası üzerinde coşkuyla çalışmaya başladı ve altı ay içinde yoğun bir çalışmanın sonucunda eseri piyano üzerinde tamamladı. Akademisyen, şiirin her bir satırına çok fazla değer verdiği için metni kısaltma yoluna gitmedi. Bu da operanın yönetilmesi güçlüğüne yol açtı. Ayrıca, Asafyev’in yaptığı bir diğer ve en büyük hata operasını bir besteci olarak değil de bir bilim adamı olarak yazmasıydı.

(...)

1938 yılında M. Celil bana Altınçeç Operasını yazmamı teklif etti. Musa’nın önerisine olumlu cevap verdim, ancak operanın müzikal dramaturji kurallarınca şiirin kısaltılmasını gerektiği konusunda kendisini uyardım. Musa bunu katiyen reddetti. Ona hak verdim ama aynı zamanda da Celil’i şiiri kısaltmaya ikna edebilmek için başvurulabilecek her türlü yola da başvurmaktan geri kalmadım. Dünya ve Rus müzik tarihinden bir dizi örnek verdim. Gounod ve Goethe’nin Faust, Çaykovski ve Puşkin’in Yevgeni Onegin, Verdi’nin La Traviata ve Dumas’nın Kamelyalı Kadın operaları vb. Günler, haftalar, aylar geçti. Güzelliği ve müzikalitesi ile hayranlık uyandıran bu şiiri uzun uzun inceledim ve hem diliyle hem de güzel imgeleriyle giderek daha fazla büyüledim.

(...)

Opera üzerinde çalışmaya başladık. İlham verici, hararetli bu ortak çalışma sürecinde Musa’nın yüce ruhlu bir adam olduğunu gördüm. (...)

Sık sık müzikten ve müziğin halkın manevi yaşamındaki öneminden bahsederdik. 30’lu ve 40’lı yıllarda sanatçı aydınlarımız arasında Tatar profesyonel müzik kültürünü geliştirmenin yolları üzerine hararetli tartışmalar patlak verdiği için bu yana Musa’nın kafasında birçok “neden?” sorusu oluşmuştu. Musa, Tatar müziğinin dünya müzik kültürünün yarattığı iyi şeyleri özümseyerek kendi ulusal temelinde geliştirmesi gerektiği görüşünü savunuyordu. Milliyetçi dar görüşlülüğün profesyonel Tatar müziğinin gelişimini uzun süre engelleyebileceğini düşünüyordu. Ondan başka hiçbir şair ve yazar operanın besteleme

tekniğinin modern ifade araçlarına hâkim olarak yazılabileceğini anlamadı” (Altınçeç, Erişim Tarihi: 5.3.2022.).

Altınçeç Operası Ağustos 1941’de Kazan’da “Tatar Sanatının On Yılı” adlı programda sergilenmek üzere hazırlanmıştır. Sahneleme çalışmaları için ünlü yönetmen Leonid Baratov davet edilmiştir. İlk gösterim 1941 yazında, neredeyse İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcına denk gelen bir tarihte gerçekleşmiştir. Operada olay XIII. yüzyılda, Moğol hanlarının Volga, Kama ve Belaya Nehri kıyılarında yaşayan Bulgar topraklarını işgal ettiği dönemde geçmektedir. Tatar atalarının yabancılarla mücadelesini konu alan performans, gündemle alakalı olduğu için gösteri seyirciden çok büyük ilgi görmüştür (Dulat-Aleev, 2019: 281).

1941 sonbaharında Kızıl Ordu’da göreve çağrılmış olan Musa Celil, *Altınçeç Operası*’nın ilk gösterimine katılmıştır. Musa Celil’in sanatı üzerine araştırmalar yapan Rafael Mustafin bu olayı şöyle kaleme almıştır:

“Celil’in çağrıldığı birliğin komutanı büyük bir müzik aşığıydı. Kendisi ilk gösterimde seyirciler arasında yer alıyordu. Diğer seyircilerle birlikte ateşli bir şekilde alkışlayıp müzik ve libretto yazarlarını ısrarla sahneye davet etti. Yanında oturan kişi ona librettonun yazarı şair Musa Celil’in de orduya mensup olduğunu ve Tatarların tarafında savaşaacağını söyledi. Ertesi sabah komutan Celil’i bulup büyük başarısından ötürü onu tebrik etti ve şaire izin kâğıdıyla şahsi arabasını verdi.

Perde tekrar kapanıp açıldı. Seyirci yazarları, yönetmeni ve sanatçıları alkışlamak için ayağa kalktı. Celil şaşkınlıkla gülümseyerek sahneye çıktı, beceriksiz bir şekilde eğilip seyirciye selam verdi, oyuncularla el sıkıştı ve sahne ışıklarından kör olmuş bir halde gerilere doğru çekildi. Tam kulise kaçıp saklanmayı başardığı anda birinin elleri onu dikkatlice tekrar sahneye itti...

Böylece komutan, Musa’nın ünlü bir şair, Yazarlar Birliği eski başkanı, gorsovet¹ üyesi olduğunu öğrenmiş oldu. Onu ya terhis etmek ya da cephe gerisinde bir yerde görevlendirmek istediler Ama Celil buna net bir şekilde karşı çıktı.” (Altınçeç, Erişim Tarihi: 5.3.2022.).

Altınçeç Operası, bu tiyatro sahnesinde tekrar tekrar gösterime koyulmaya devam etti. Son gösterim 1994 yılında F. Mansurov’un müzikal redaksiyonuyla gerçekleşmiştir. Performans Ufa ve Almatı’da da sahnelenmiştir. Opera Moskova’da biri 1957 yılında “Tatar Sanatı ve Edebiyatının On Yılı” adlı programın bir parçası olarak ve diğeri 1995’te Tataristan Cumhuriyeti Günleri kapsamında tiyatro turunda olmak üzere en az iki kez sahnelenmiştir. 1948 yılında besteci Nazib Cihanov, *Altınçeç Operası*’nı ürettiği için Stalin Ödülü’ne layık görülmüştür (Opera Jiganova Altınçeç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

2. *Altınçeç Operası* Üzerine Bir İnceleme

¹ Sovyetler zamanında şehir meclislerine verilen ad.

Altınçeç veya *Altın Saçlı Kız*, Nazib Cihanov'un bir giriş bölümü ve üç perdeden (beş sahne) oluşan ve tatar halk efsanelerine dayanan operasıdır. Librettosu M. Celil tarafından yazılmıştır. İlk gösterim Haziran 1941 yılında Kazan'da gerçekleştirilmiş, D. Sadriciganov tarafından yönetilmiştir. Operanın yeniden gözden geçirilmiş hali 1944 yılında Kazan'da, 1946'da Ufa'da ve 1948 yılında Almatı'da sahnelenmiştir. 1956 yılında yeniden uyarlanan performans 1957 yılında Moskova'da gösterime girmiştir. Rusça ilk gösterimi *Altın Saçlı Kız* adıyla 30 Kasım 1956'da Kazan'da gerçekleşmiştir (Zhiganova, 2001: 287).

Librettonun temeli birkaç Tatar masalına dayanmaktadır, bunlar *Altınçeç*, *Jik-Mergen* ve *Altın Kanat*'tir. Operada yer alan karakterler aşağıdaki gibidir:

Tugzak: Dokuz bahadırın annesi, Bulgar halkının hükümdarı (mezzosoprano)

Şabay: Tugzak'ın büyük oğlu (bas)

Yanbulat: Tugzak'ın küçük oğlu (lirik-dramatik tenor)

Karakaş: Yanbulat'ın karısı (soprano)

Jik: Yanbulat'ın oğlu (lirik-dramatik tenor)

Buraş: İhtiyar köylü, Altınçeç'in dedesi (bas)

Altınçeç: Buraş'ın torunu (soprano)

Akeget: Asker (bariton)

Han Kolahan: Moğol Hanı (bariton)

Urmay: hanın muhafızı (tenor)

Tanslu: Altınçeç'in arkadaşı (soprano)

Tüccar (tenor)

Kulupay: Dev bahadır (sözsüz) (Zhiganova, 2001: 140).

Opera uvertürle başlamaktadır. Bulgar halk efsanesini, Moğol hanı tarafından Bulgarların esir alınmasını ve Jik'in kurtuluşunu anlatır. Uvertür müziği hem güçlü hem liriktir. Orkestrada ana karakterlerin leitmotifleri duyulur. Altınçeç'i simgeleyen melodi flüte verilmiştir. Operanın tamamı, besteci tarafından ustaca işlenmiş Tatar halk müziklerinden dokunmuştur. Operanın ana melodilerinden biri Tatar şarkısı “Ay, bılıbılım”dır. (Ay, bülbülüm) (Opera Jiganova Altınçaç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

Kimi kaynaklara göre giriş kimi kaynaklara göre birinci sahne olarak anılan sahne etrafı kız arkadaşlarıyla çevrilmiş Karakaş'ın belirmesiyle başlar. Neşeli bir müzik çalmaktadır, Karakaş'ın bir oğlu dünyaya gelmiştir. Bulgar halkının hükümdarı, dokuz bahadır annesi ve doksan torun büyükannesi Tugzak kucağında bebekle sahneye çıkar, sevinç içinde bebeği halkına gösterir ve ona Jik adını verir. Orkestrada bakır nefesli çalgılardan gelen ses mutlu bir olayı yani bir torunun dünyaya gelişini kutluyor havası verir. Bulgar hükümdarının dokuz oğlunun en küçüğü olan Yanbulat arkadaşlarıyla avdan dönünce ona bu mutlu haberi verirler.

Tugzak “Oğullarım benim” ariasını söyler: (Opera Jiganova Altınçaç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

*“Oğullarım benim,
Gözün alabildiğince uzanan bozkır tıpkı engin gökyüzü gibi...
Işıltılı, parlak yıldızlardan daha aydınlıksınız.
Gökyüzünün maviliği tıpkı bir göl gibi...
Siz porsuklardan² neşeli ve canlısınız.
Ne kadar çok yıldız varsa gökyüzü o kadar güzeldir.
Ne kadar çok porsuk varsa göller o kadar zengindir.
Olağanüstü güzellikte bir yıldız yükseldi bizden
Karakaş'ın bir oğlu dünyaya geldi.
Ve dokuzuncu gelinim Karakaş
Kalplerimizde mutluluğun ateşini tutuşturdu.”* (Opera Altınçaç, Erişim Tarihi: 26.03.2022).

Bütün Bulgar halkı bu doğumu kutlamaktadır. Koro şarkı söyler ve herkes neşe içindedir. Kutlama, ansızın gelen, endişe verici bir haberle bölünür. Devriye, Moğol Hanının büyük bir orduyla barışçıl Bulgar halkına saldırı düzenlediğini bildirir. Orkestradaki endişe verici sesler eğlenceyi keser, Moğol ordusu Bulgar topraklarına doğru ilerler, zalim Han Kolahan Bulgar halkına baskın yapar ve onları esir alır. Yoluna çıkan herkesi öldürür. Karakaş, *Nurlu yurdum, sevgili yurdum* (Край мой светлый, край мой милый) adlı ağıtı seslendirir: (Opera Jiganova Altınçaç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

*“Nurlu yurdum, sevgili yurdum,
Memleketim benim, hoşça kal!
Sen benim evimsin,
Hayatımsın, gücüksün.
Babalarımızın yurdusun.
Sevgili memleketimsin.
Ruhum gözyaşı döküyor,
Kanım sıcak.
Gözyaşlarım sel gibi akıyor.
Hoşça kal anacığım,
Yolun açık olsun”* (Opera Altınçaç, Erişim Tarihi: 26.03.2022).

Hükümdar, halkı kahramanca bir direnişe çağırır. Ama güç dengesi eşit değildir. Savaşta Tugzak'ın bütün oğullarını ve torunlarını öldürürler. Tugzak, bu haberi metanetle kabullenir. Hükümdarın tek endişesi soyunu ve en küçük torununu kurtarmaktır. Küçük Jik'i annesiyle birlikte bir tekneye bindirip uzak

² Porsuk, Rus kültüründe neşeyi temsil eder.

diyarlara göndermeyi başarır (Opera Jiganova Altınçaç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

Korkunç ve zalim han zafer kutlamaları yapar. Soyunu korumanın derdinde olan mağlup hükümdarla alay eder. Han, hükümdarın gözlerini yuvalarından çıkardıktan sonra onu canlı olarak serbest bırakacaktır. Harap ve bitkin düşmesine rağmen işkencelere dayanan Tugzak, hanın ölümünün Jik'in elinden olacağı kehanetinde bulunur (Opera Jiganova Altınçaç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

Senaryoya göre operanın birinci ve ikinci perdeleri arasında yirmi yıl geçer. İkinci perde, birinci sahnede Bulgar halkı yirmi yıldır zalim Moğol hanının boyunduruğu altında inim inim inlemektedir. Ancak hanın içi huzursuzdur. Kasvetli olmakla beraber açık seçik olmayan önseziler canını sıkıp hana işkence etmektedir. Zengin avlar bile bu sıkıntıların dağılmasına yardımcı olmaz. Zalim ve insanlıktan yoksun han uzun yıllardır Bulgar topraklarında hüküm sürmekte ve esir alınmış topraklarda canı sıkılmaktadır. Urmay, hana gönlünü eğlendirmek için kendine yeni, güzel kızlar bulmasını tavsiye eder, ancak han her şeyden bıkmış usanmıştır. Kolahan "Kalbim Neden Huzursuz" adlı ariososunda bu ağır düşüncelerinden bahseder: (Opera Jiganova Altınçaç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

"Kalbim neden huzursuz?

Tugzak'ın yuvasında kargalar yaşıyor.

Hem Başkurt köylerini hem Bulgar köylerini

Talan ettim.

Onlarsa haraçlarını ödememeye karar verdiler.

Herkesi yendim, herkesi esir ettim.

Ama ruhumda hâlâ huzur yok." (Opera Altınçaç, Erişim Tarihi: 26.03.2022).

İkinci perde ikinci sahne flütte lirik bir melodiyle, Altınçaç'ın leitmotifiyle başlar. Kızlar ormanda yemiş toplamakta, şarkı söylemekte ve daireler çizerek dans etmektedirler. Bulgar topraklarının güzel doğa manzarası dekoru, ulusal kostümler sahneye otantiklik ve milli duygular kazandırır. Sahneye Bulgar-Tatar kızlarının yaptığı gibi iki örgü halinde örülmüş uzun altın saçlı, güzeller güzeli genç bir kız çıkar. Altınçaç ilk alyası *Karatau'nun Eteğinde Yemiş Topluyordum*'u söyler:

"Karatau'nun eteğinde yemiş topluyordum.

Ormanın karanlık, gür ağaçlarının arasından

Birden bir şarkı süzüldü.

Yürek titreten, mucizevi şarkı beni büyüledi.

Büyüledi beni.

Karakaşlı bir yiğit gördüm.

Kara yağız, yapılı yiğit

Hüzünlü bir şarkı söyledi."

Kirpiklerinin gölgesinde gözleri berrak,

Berrak ve cesurdu.

Ah, o yiğidi bir kez daha görebilseydim keşke!

Adının ne olduğunu bilseydim keşke.

Adının ne olduğunu!" (Opera Altınçeç, Erişim Tarihi: 26.03.2022).

Lirik arya yumuşaktır, müzikte Tatar halk müziğinin pentatoniği intonasyonları vardır, her nota Tatar halk müziğinin süslemeleriyle kaplıdır ve melodinin sesi kuş şakımasını andırır. Melodi, Altınçeç'in heyecanlı ruh halini aktararak kâh hızlanır kâh es verir. Kızlar ve Altınçeç'in arkadaşı Tanslu şarkı söyleyip dans ederek yavaş yavaş ormanın derinliklerine doğru ilerlerler. Birden karşılarına askerleri ve Urmay'la birlikte Han Kolahan çıkar (Opera Jiganova Altınçeç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

Kolahan, Urmay'a bu altın örgülü kızı bulup getirmesini emreder. Saçı Urmay'a verir. Eğer kızı bulması emrini yerine getiremezse Urmay'ın kellesini uçuracaktır.

Üçüncü perdede kara ormanda bir ağacın altında düşünce içinde Jik oturmaktadır. Jik ormanda tek başına büyümüş, hayvanlar ve kuşlar anası babası olmuşlardır. O Bulgar ormanlarının oğludur. Jik büyümüş, palazlanmış ve yakışıklı bir delikanlıya dönüşmüştür. "Kara Orman" (Дремучий лес) adlı ariasında Jik ormandaki yaşamını anlatır: (Opera Jiganova Altınçeç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

"Kara orman, kara orman!

Beni kollarında büyüttün, besledin.

Kötü havalarda fırtınalardan korudun.

Pınarlarından içirdin bana,

Güç ve cesaret verdin bana.

Ben büyürken

Olgun kartopu meyvelerini bana getirmek için

Tavşanlar koşuştular.

Kartalların ve şahinlerin

Beni fırtınalardan korumak için

Kanatlarının altında sakladılar.

Kara orman, kara orman!

Kokulu çiçekler, kardeşlerimdir.

Kışı ve baharı benimle karşıladın,

Sen kara orman!" (Opera Altınçeç, Erişim Tarihi: 26.03.2022).

Aniden, Jik bir kızın korku içinde koşarak geldiğini görür. Urmay askerlerle birlikte kızı yakalar. Jik, kızın yardımına koşar, tek başına cesurca savaşır ve kızın peşindeki adamları uzaklaştırarak kızı kurtarır. Güçlü ve cesur Jik, ormandaki zayıflara yardım edip korur. Jik, karşısında altın saçlı güzeller güzeli bir genç kız olan Altınçeç'i görür ve birden kalbinde aşk ateşi yanar. Altınçeç, kendini hanın

askerlerinden kurtaran bu genç adamın daha önce ormanda şarkı söylerken gördüğü yiğit olduğunu anlar.

Altınçeç ve Jik'in düeti heyecanlıdır, ilk görüşte birbirlerine âşık olurlar. Ormanda büyüyen gence, mucizevi bir gizem aralanır. Yaydan çıkardığı isabetli bir atışla havada uçan kuğudan üç altın tüyü vurur. Bu tüyler, büyülü özelliklere sahiptir. Bu tüyleri eline geçiren insanın başına kötü bir şey gelirse tüyler rengini kaybeder ve soluklaşırlar. İşte o zaman, onları salladıktan sonra her şeye kadir olan dost kuşu, Kuğu-Serdeş'i yardıma çağırabilir. Sarsılmaz sevgisinin bir nişanesi olarak Jik, Altınçeç'e tüyleri armağan eder ve onun mucizevi özelliklerinden bahseder. Eğer tüyler kararır, bu Jik'in başının belada olduğu anlamına gelecek ve Altınçeç'in çağrısıyla mucizevi kuğu uçarak gelecektir. Eğer Altınçeç'in başı belaya girerse o zaman tüy kendi kendine Jik'i bulacaktır (Opera Jiganova Altınçaç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

Altınçeç:

*“Nerede olursan ol, dostum
Bu altın tüylerden
Senin kaderini öğreneceğim.
Senin hakkındaki her şeyi,
Savaşçının zorlu kaderini
Altın tüyler söyleyecekler.
Eğer hayatta kalacak olursan gün gibi,
Altın gibi ışıltılı olacaklar.
Eğer başın beladaysa,
Bu mucizevi tüyler
Kömür misali kararacak.
Eğer başın ansızın girerse belaya
Bir çırpıda kararacaklar.
Tüyler Volga boyunca yüzecek,
Jik'i bulacak, onu beladan kurtaracaklar.
Altınçeç, Jik'i beladan kurtaracak.”* (Opera Altınçeç, Erişim Tarihi: 26.03.2022).

Jik:

*“Nerede olursan ol, dostum,
Hatırla, hatırla beni!
Bu altın tüylerden
Hakkımdaki her şeyi,
Savaşçının zorlu kaderini öğreneceksin.
Eğer hayatta kalacak olursam gün gibi,
Altın gibi ışıltılı olacaklar.”*

*Eğer başım beladaysa,
Bu mucizevi tüyler
Kömür misali kararacak.
Eğer başın ansızın girerse belaya
Bir çırpıda kararacaklar.
Kuğu tüyleri Volga boyunca yüzecek,
Jik'i bulacak, onu beladan kurtaracaklar.
Altınçeç, Jik'i beladan kurtaracak.” (Opera Altınçeç, Erişim Tarihi:
26.03.2022).*

Altınçeç, genç adama kendini ve yaşamını saflıkla anlatır. Jik, Altınçeç’e dedesinin yaşadığı köye kadar eşlik eder.

Urmay’ın altın saçlı kızı esir alamadığını öğrenince zalim han çılgına döner, yakın arkadaşını kellesini uçurmakla tehdit eder. Ancak Urmay, Altınçeç’i nasıl bulacağını bilen tek hizmetkârdır ve han ister istemez öfkesini bastırmak zorunda kalır.

Jik, genç kızın dedesi, han tarafından tahrip ve yağma edilen köyün bilgisi Buraş’ın çok ilgisini çeker. Genç adamın sorularına verdiği bazı cevaplardan Buraş, karşısında büyükannesinin kehanetine göre halkını insanlık dışı fatihlerden kurtarması beklenen hükümdar Tugzak’ın en küçük torunu olduğuna ikna olur. Tugzak’ın kendisi de hâlâ hayattadır. Kör ve sakat kalmıştır ama halkının düşmanlarına karşı büyük bir nefretle doludur. En küçük torununun hayatta olup olmadığı hakkında bir bilgisi yoktu ama Jik’in hanın öldürücü oklarından kurtulmayı başardığını mutlulukla anlayan Tugzak, en ufak bir tereddüte bile düşmeden Jik’i tehlikeli kahramanlık için kutsar. Düşmanlara karşı koymaya karar veren genç adam, hanın kampına bir savaş çağrısı işareti olan bir ok fırlatır. Jik’in çok sayıda silah arkadaşı vardır. Hemşerileri doğru zamanda cesur genç adamla birlikte düşmana karşı savaşmak için silahlanırlar (Opera Jiganova Altınçeç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

Dördüncü perdenin birinci sahnesinde han, görkemli otağında hâlâ asık suratla oturmaktadır. Ağır hisleri canını sıkarak işkence etmeye devam etmektedir. Etrafındaki her şey onun için karanlıktır. Ülke tahrip edilmiş ve ıssızdır, köle kızlar acı kaderlerinin üzüntüsünü yaşamaktadır. Han aniden neşeyle canlanır. Urmay, ona uzun zamandır beklediği Altınçeç’i getirmiştir. Sonunda altın rengi saçlı kızı kaçırmayı başarmıştır. Ama Altınçeç gururlu ve ulaşılmazdır. Yüce hanın sevgisini ve değerli armağanlarını geri çevirir. Han öfkesinden deliye döner. Tam bu cesur kızın hakkından acımasızca gelmeye hazırlanmıştır ki o sırada Jik’in küstah savaş çağrısı ulaşır. Han, bizzat kendisi ordusunun başına geçerek sefere çıkar.

Altınçeç, sihirli tüylere bakar. Tüyler, büyüleyici altın renklerini kaybetmiş ve kararmaya başlamışlardır. Kız, sevgilisinin ölümcül bir tehlikenin tehdidi altında olduğunu anlar. Altınçeç, Reçitativ ve Aryası “Tüyler Karardı”yı söyler:

*“Tüylər karardı, ondan kötü haber var.
 Öyle söylemişti benim canım Jik'im!
 Tüylər birdən karardı.
 Demək ki dostumun başı belada, Ah!
 Neredesin, neredesin kuğum, ısıltılıım benim!
 Uç gel bana kuğum,
 Hüznüm de kanatlarıversin!
 Senin mucizevi tüylerini kutsal bir emanet gibi saklıyorum.
 Senin mucizevi tüylerini kutsal bir emanet gibi saklıyorum.”* (Opera Altınçeç, Erişim Tarihi: 26.03.2022).

Tüyləri sallayarak “Kuğu-Serdeş”i çağırır. Altınçeç’in devasa kanatları çıkar. Sadık kuş dostuyla beraber Jik’in yardımına koşar.

İkinci sahnede yüksek ve ıssız bir kıyıda Jik, düşmanıya teke tek savaşmak için beklemektedir. Han ve Urmay komutasındaki düşman ordusu görür. Han, düşmanının kendisi tarafından kör edilen Tugzak’ın torunu olduğu haberiyle sarsılır. Ne de olsa Bulgar Hanlığının ihtiyar hükümdarı, hanın ölümünün en küçük torununun elinden olacağı kehanetinde bulunmuştu. Acımasız han, tehlike vaat eden düşmanını tüm orduyla kuşatmaya ve yok etmeye karar verir.

Jik, hemşerilerine önceden kararlaştırdıkları işareti verir. Ayrıca kuğu kanatlarını çırparak doğanın dost güçlerinden yardım ister. Altınçeç’in önderlik ettiği görkemli bir altın kuğu sürüsü, hanın ordularının üstüne hızla gelir ve askerlerini eşi görülmemiş kanat parlaklıklarıyla kör eder. Hanın ordusu panik içindedir. Jik’in çağrısına koşan Buraş’ın askerleri düşmanları yok eder. Kalpsiz han yakalanır. Yabancı zulmü sona erer.

Halkına özgürlüklerini geri veren cesur Jik ve Altınçeç’in onuruna törensel bir marş yükselir. Final Korosu “Güneşin Altın Işınları Üzerine”yi söyler: (Opera Jiganova Altınçaç, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

*“Güneşin altın ışınları üzerine
 Volga dalgalarında, engin yeşilliklerde şarkı söyleyeceğiz
 Acı çeken vatanımızın annelerine, onların evlatlarına
 Savaşçılarımıza ve savaşçılarımızın kalkanlarına
 Zafer şarkısı söyleyeceğiz!”* (Opera Altınçeç, Erişim Tarihi: 26.03.2022).

3. Sonuç

Altınçeç Operası, Tatar halk kültürünü yansıtmaları ve opera sanatına halk destanlarını taşıması açısından büyük önem taşımaktadır. Söz konusu opera Nazib Cihanov ve Musa Celil’in ilk ortak çalışmaları olması açısından da ayrıca önem taşımaktadır. İlk gösterimi 1941 yılının Haziran ayında gerçekleştiren opera, Tatar halkına geçmişte kazandıkları zaferleri hatırlatmasıyla II. Dünya Savaşı sırasında umut vermiştir.

Operanın konusu XIII. yüzyılda Tugzak'ın hükümdarı olduğu Bulgar topraklarının Moğol Hanı Kolahan tarafından işgalidir. Bulgar halkını Tugzak'ın kehanette bulduğu gibi Jik Mergen kurtarır. Opera *Altınçeç*, *Jik-Mergen* ve *Altın Kanat* adlı halk destanlarından etkilenilerek yazılmıştır. Halk destanlarının yanı sıra Rimski-Korsakov gibi klasik Rus müzisyenlerinin de etkisi görülür.

Sonuç olarak, *Altınçeç Operası*'nı incelediğimiz zaman Tatar halk kültürünün Türk kültürüyle de benzerlik taşıdığını söylemek mümkündür. Bu sebeple opera üzerine Türkiye'de yapılacak çalışmalar önem taşımaktadır. Yapıtın sadece Tatar tarihini değil, savaş halindeki herhangi iki ulusun benzer kaderini yansıttığı söylenebilir. Bu da operayı Tatar topraklarının dışına çıkararak evrensel kılar.

Yazar Katkı Oranı (Author Contributions): Amine Aygıstova (%100)

Yazarların Etik Sorumlulukları (Ethical Responsibilities of Authors): Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest): Çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

İntihal Denetimi (Plagiarism Checking): Bu çalışma intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.

Kaynaklar

Brajnik L.V., (2009). "Tatarskaya professionalnaya muzıka i problemı muzıkalnogo yazıka" Ministerstvo kultury Rossiyskoy Federatsii; Kazanskaya Gosudarstvennaya Konservatoria imeni Cihanova, Kazan.

Cıganova S.A., (2001). "Pisma N.G. Cıganova Cıganovoy S.A. 1935-1946", pod redaktsiyey S.N. Cıhanovoy, Fond Naslediye N. Cıhanova.

Dulat-Aleev, (2009). " Muzıka na podıume, stsene u kulisah" Soyuz Kompozitorov Respubliki Tatarstan, Kazan.

Hayrutdinov A.N. vd., (1970). "Muzıkalnaya jızn Kazani" Fond Baiçurina, Kazanskaya Gosudarstvennaya Konservatoria.

<https://tatarica.org/ru/razdely/narod> (erişim tarihi: 26/06/2022)

Tatarskiy entsiklopedicheskiy slovar (1999). Kazan: Institut Tatarskoy entsiklopedii.

İnternet Kaynakları

Altınçeç, <https://shalyapin.kazanpera.ru/upload/iblock/85b/%D0%A8%D0%B0%D0%BB%D0%BB>, Erişim Tarihi: 5.3.2022.

Çolak, Nazan; Tataristan'ın Kültürel Yapısı, <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=273>, Erişim Tarihi: 3.4.2022.

Opera Altınçeç, <https://www.youtube.com/watch?v=purUxZ5X0eM>, Erişim Tarihi: 26.3.2022).

Opera Jiganova Altınçaç, https://www.belcanto.ru/opera_altynchach.html, Erişim Tarihi: 20.03.2022).

Tatarskaya narodnaya muzıka, <https://tatarica.org/ru/razdely/narody/tatary/tatarskaya-narodnaya-muzyka/narodnaya-muzyka>, Erişim Tarihi: 5.3.2022.

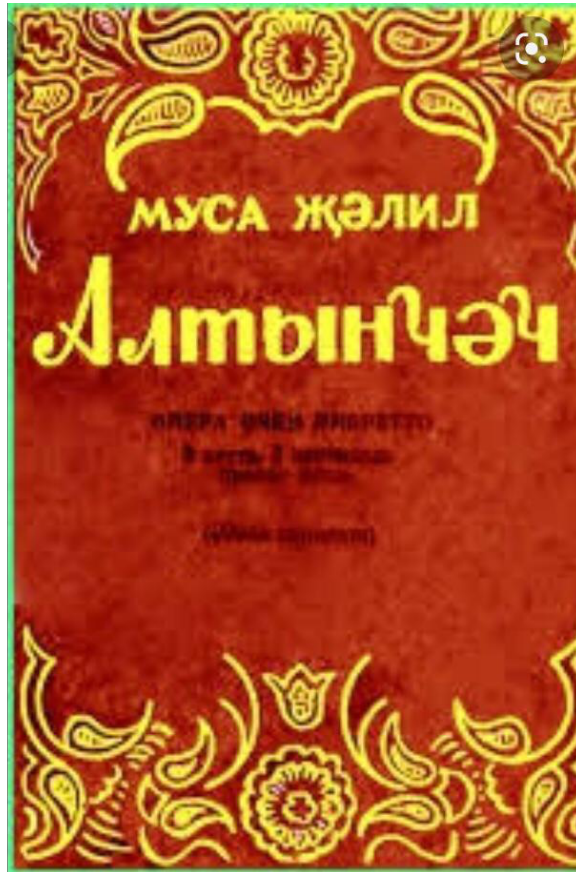
EKLER

Necip Cihanov ve Musa Celil, 1941 yılı

Altınçəç operasından bir sahne

Altınçəç operasının tarihi Libretto kapağı.

РЕЦЕНЗИЯ НА ОПЕРУ НАЗИБА ЖИГАНОВА «АЛТЫНЧЕЧ»

АННОТАЦИЯ

Опера «Алтынчеч» - это историческая эпическая драма, основанная на реальных событиях, которые произошли семь столетий назад. Авторами данной героической оперы являются композитор Н. Жиганов и поэт М. Джалиль. Казань – это самый западный форпостом государства Волжская Булгария, также является последней крепостью, захваченной монгольской ордой, где болгары, этнические предки казанских татар, до последнего воина, держали оборону.

Премьера оперы «Алтынчеч» состоялась 9 июня 1941 года в Казанском драматическом театре. Сюжет оперы, в которой идёт борьба против иноземных захватчиков во времена Волжской Булгарии, становится востребованным как никогда уже через две недели, так как началась Великая Отечественная война. Муса Джалиль осенью 1941 года высказался следующим образом: «А ведь в образе пришельца хана я узнаю современных фашистов, которые на своем пути сжигают, уничтожают все живое, не жалея ни стариков, ни женщин, ни детей».

Создание и постановка героической оперы композитора Назиба Жиганова и поэта Мусы Джалиля является выдающимся событием в жизни татарского народа. Автор текста оперы, замученный гитлеровцами, поэт и воин Муса Джалиль является великим примером доблести и мужества, который создал на основе татарской народной легенды «Джик-Мерген», сказок «Алтынчеч» и «Золотое перо» высокопатриотическое произведение.

Эпические образы наполнены новым идейным содержанием. Действие оперы разворачивается в 13 веке во время нашествия монгольских орд на Приволжскую и Прикамскую Булгарию. Мудрая старая Тугзак, правительница Волжской Булгарии, мать девяти сыновей-богатырей спасает от хана Колахана своего внука Джика, которому, как она чувствует, в будущем предстоит стать освободителем родного народа. Сама Тугзак подвергается пыткам и лишается зрения, но Джик сумеет победить хана и освободить народ Булгарии благодаря своему мужеству и любви Алтынчеч.

«Алтынчеч» одно из лучших произведений Назиба Жиганова. Сохраняя верность духу народного песенного творчества, композитор опирается на традиции музыкальной классики, прежде всего Римского-Корсакова. В целомудренной чистоте образа Алтынчеч и мужества Джика много общего с героями сказочных опер русских композиторов. Превосходное владение средствами оперной выразительности, а Жиганову было всего лишь 28 лет, мастерское понимание симфонизма, богатство и разнообразие музыкальных форм (арии, дуэты, хоры) и яркий мелодизм определили значение этого выдающегося сочинения в истории. В 1948 году Назиб Жиганов будет удостоен Сталинской премии второй степени за выдающиеся работы в области музыки, за оперу «Алтынчеч». Муса Джалиль также будет награждён самыми высокими правительственными наградами посмертно: Ленинской премией в 1957 году и Героем Советского Союза в 1956 году.

В Турции, к сожалению, недостаточно информации о классической татарской музыке, поэтому мы сочли необходимым восполнить этот пробел, рассказав о творчестве выдающегося татарского композитора, классика Назиба Жиганова, имя которого носит Казанская Государственная консерватория. Опера «Алтынчеч» является одним из первых значимых произведений татарских композиторов. 28 сентября 1956 года оперой Н. Жиганова «Алтынчеч» было открыто новое здание Театра оперы и балета в Казани. В этом же году театру было присвоено имя Героя Советского Союза поэта Мусы Джалиля. Впоследствии опера «Алтынчеч» исполнялась в Казани в 1944, 1956, 1978, 1994 годах, а также была поставлена в Уфе, Алматы и Москве. В 2011 году опера «Алтынчеч» была исполнена под открытым небом Казанского Кремля в честь 100-летия со дня рождения композитора.